

Davranışsal Politika Kúpünde Dúrtme ve Diğer Politika Araçları: Kavramlar ve Uygulamalar

Sema Müge ÖZDEMİRAY*
Hande KARAMANOĞLU**

Öz: Kamu politikaları yapım sürecinde geleneksel politika araçlarına alternatif bir yol sunan dürtme, son dönemde hem kamu politikaları yazınında hem de uygulamada kendisine dikkat çekici bir yer edinmiştir. Ancak dürtmeye yöneltilen eleştiriler ve kamu politikaları alanında yapılan tüm analizler, sonuç üretme kapasitesi en yüksek politika aracı arayışının sonlanmayacağına da göstergesidir. Bu arayışta; İngilizce yazında, bireylerin karar verme süreçlerine yönelik psikolojiden ve davranışsal iktisattan elde edilen içgörülerin potansiyel değerinin fark edilmesiyle dürtme dışında yeni davranışsal araçlar sunma gayreti söz konusudur. Türkiye’de ise davranışsal içgörülerini temel alarak uygulanan çok sayıda kamu politikası mevcutken; Türkçe yazında, davranışsal politika araçlarının daha çok dürtme üzerinden tartışılır olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; Türkiye’deki kamu politikası teorisyenleri ve uygulayıcıları için dürtmenin ötesinde tartışılan yeni davranışsal politika araçlarına yönelik bir politika araç seti sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada; İngilizce yazında davranışsal politika kúpü aracılığıyla değerlendirilen “teşvik, düşündürme, itme, kımıldatma ve dürtme+ (dürtme artı)” araçları, dürtme ile karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde Türkiye’de uygulanan davranışsal kamu politikaları örnekleri, sunulan araç seti çerçevesine oturtulmuştur. Böylelikle çalışmanın, Türkçe yazında davranışsal kamu politikaları araçlarının kurumsallaşmasına ve ilgili politika araçlarına yönelik İngilizce yazındaki tartışmalara dahil olunmasına mütevazi bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal kamu politikaları, dürtme, davranışsal politika kúpü, davranışsal içgörü

Nudge and Other Policy Tools in the Behavioral Policy Cube: Concepts and Cases

Abstract: Nudge, which offers an alternative to traditional policy instruments in the public policy making process, has recently gained a prominent place both in the public policy literature and in practice. However, the criticisms of nudge and all the analyses in the field of public policy show that the search for the policy instrument with the highest capacity to produce results is far from over. In this search; In the English literature, there is an effort to offer new behavioral tools other than nudge, recognizing the potential value of insights from psychology and behavioral economics regarding individuals' decision-making processes. While in Türkiye there are many public policies implemented based on behavioral insights; In Turkish literature, it has been observed that behavioral policy tools are discussed mostly through nudge. Accordingly, the aim of this study is to provide a policy toolkit for public policy theorists and practitioners in Türkiye for new behavioral policy instruments that are discussed beyond nudging. In line with this purpose, in the study; “boost, think, shove, budge and nudge+ (nudge plus)” tools, which are evaluated through the behavioral policy cube in the English literature, were examined comparatively with nudge. In the last section of the study, the examples of behavioral public policies implemented in Türkiye are placed within the framework of the toolkit presented. Thus, it is envisaged that the study will make a modest contribution to the institutionalization of behavioral public policy tools in the Turkish literature and to inclusion in the English discussions on relevant policy tools.

Keywords: Behavioral public policies, nudge, behavioral policy cube, behavioral insight

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakóltesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Konya, E-Posta: smozdemiray@erbakan.edu.tr / muge.ozdemiray@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0786-8382>.

** Öğr. Gör., Kırşehir Polis Meslek Yüksekokulu, Sosyal Bilimler, Kırşehir, E-Posta: handealtunel.ha@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1510-9124>

Makale Geliş Tarihi: 11.07.2023

Makale Kabul Tarihi: 05.02.2024

Giriş

Bireylerin bilişsel sınırlılıkları, önyargıları ya da yanlılıkları nedeniyle düştükleri hataların ortaya konulması ve rasyonel insan modeline dayalı geleneksel politika araçları ile oluşturulan kamu politikalarının işlerliğinin sorgulanmaya başlaması; alternatif politika araçlarını tartışmaya açmıştır. Bu süreçte Thaler ve Sunstein tarafından kavramsallaştırılan ve sınırlı rasyonel bireyi temel alan dürtme, özellikle gelişmiş ülkelerde hem akademik alanda hem de kamu otoriteleri nezdinde kendisine hatırı sayılır bir yer edinse de eleştirilerden kaçamamıştır. Bu durum, en işler politika aracına ulaşılması yolunda akademik çalışmalarda sürekli artan bir müzakerenin varlığını doğurmuştur. Ancak konu ile ilgili Türkçe yazını hala dürtmenin domine ettiği görülmekte, diğer davranışsal politika araçlarına yer veren eserlerin sayıca azlığı dikkat çekmektedir. Davranışsal kamu politikaları alanının Türkiye’de kurumsallaşabilmesi ve İngilizce yazında süregelen müzakerenin tarafı olunabilmesinin yolu, dürtmeden farklı araçlara odaklanan çalışma sayısının artması ile mümkündür. Bu nedenle çalışma; Türkçe yazının davranışsal politika araçlarına yönelik bakış açısını genişletmek için kavramsal çerçevede bir araç seti sunmayı amaçlamaktadır. Bunun gelecek çalışmalar için önemli bir başlangıç noktası olacağı öngörülmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışma; “politika yapıcılarının, kamu politikalarının tasarımında dürtme dışında başvurabilecekleri davranışsal politika araçları nelerdir?”, “bu araçların dürtme ile olan farkları ve benzerlikleri nedir?” ve “Türkiye’deki ilgili yazında ve uygulamada bu araçların görünümü nasıldır?” sorularına cevap aramaktadır.

Çalışma; yukarıda bahsi geçen sorulara cevap ararken Oliver’ın 2017 yılında “davranışsal politika küpü” olarak kavramsallaştırdığı ve 2021 yılında Banerjee’nin sınırlarını genişlettiği; davranışsal politika araçlarının birbirleri ile olan ilişkilerinin (benzerliklerinin ve farklarının) bir küp üzerinde irdelendiği çalışmaları temel almıştır. Çalışmada sunulan araç setini oluşturan “dürtme, teşvik, düşündürme, itme, kımıldatma ve dürtme+” araçlarına yönelik ilgili yazın incelenmiş, Google Akademik (Scholar) veri tabanında “politika (policy), kamu (public), davranışsal (behavioral/behavioural) ve dürtme (nudge)” kavramları İngilizce ve Türkçe çalışmalarda taranmıştır. Bu anahtar sözcüklerin birlikte tarandığı eserlerde, diğer politika araçlarının varlığı tek tek irdelenmiştir. Yapılan tarama neticesinde ulaşılan eser sayısının niceliksel analizi ile; İngilizce yazında dürtme ve diğer davranışsal politika araçlarını konu alan çok sayıda esere karşılık, Türkçe yazında dürtmenin yeni yeni dikkatleri çeken bir araç olduğu, diğer politika araçlarına yer veren çalışma sayısının ise çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Türkçe yazın için farklı davranışsal politika araçlarının sistematik sunumu noktasında öncü nitelikteki bu çalışmanın; hem kamu politikaları yazınına katkı sağlayacağı hem de bu alana odaklanan gelecek çalışmalara ve kamu otoritelerine farklı bir bakış açısı sunacağı öngörülmektedir.

Çalışmada öncelikle Türkçe yazında baskın karaktere sahip olan dürtme aracı irdelenmiş, daha sonra ise davranışsal politika küpünün ilkeleri ele alınarak farklı politika araçlarının sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Küp üzerinde sunulan politika araçlarından “teşvik, düşündürme, itme, kımıldatma ve dürtme ile düşündürme tekniğinin melez bir karışımı olarak dürtme+” açıklanmış ve dünyadan verilen politika örnekleri ile ilgili araçlar somutlaştırılmıştır. Son olarak ise çalışmada sunulan politika araç seti doğrultusunda Türkiye’de uygulanan davranışsal kamu politikaları örnekleri kategorize edilerek, ilgili Türkçe yazına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Liberal Paternalist Bir Davranışsal Politika Aracı Olarak Dürtme

Davranışsal öğelerin politika alanında etki bulması davranışsal iktisadın gelişmesi ile olmuştur. İktisat ile psikolojinin etkileşimine odaklanan davranışsal iktisat alanının ilk nüveleri her ne kadar 1759’da yayınlanan Smith’in “Ahlaki Duygular Teorisi (*The Theory of Moral Sentiments*)” çalışmasına dayandırılrsa da 20. yüzyılla birlikte kuramsal kimliğini bulmuştur. Kahneman ve Tversky’nin 1979’da sundukları “Beklenti Teorisi (*Prospect Theory*)”¹ modern davranışsal iktisadın şekillenmesinde önemli

¹ Belirsizlik altında karar verme davranışına odaklanan beklenti teorisine göre; bireyler olumlu beklentilere sahip olduğunda (mutlak kazanç beklentisinde) riskten kaçınırken, olumsuz beklentiye sahip olduklarında (mutlak kayıp beklentisinde) ise risk almaktadırlar (Kahneman ve Tversky, 1979: 268-269).

bir dönüm noktasıdır. Kendi kimliğini oluşturmaya başlayan davranışsal iktisat alanında yürütülen çalışmalar ile pek çok teorisyen², klasik iktisadın temel önermelerine yönelik eleştirileri üzerinden davranışsal iktisadın ayırt edici özelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Önemli davranışsal iktisat teorisyenlerinden Mullainathan ve Thaler (2000: 5); çalışmalarında klasik iktisadın kabul ettiği insan davranışı modelinin üç gerçekçi olmayan ögesi olduğunu ifade etmiştir. Bunlar; sınırsız rasyonalite, sınırsız irade ve sınırsız bencilliktir. Sınırsız rasyonalite, insanların karar verme aşamasında kapasitelerini kısıtlayan öğelerin dikkate alınmadığı karar verme modelidir. Sınırsız irade ve sınırsız bencillik ise insan davranışlarının, kontrollü yani iradi ve kendi çıkarlarını önceleyen şekilde olduğunu vurgulamaktadır. Davranışsal iktisat teorisyenleri bu öğelerin, insan davranışını tanımlamada yetersiz olduğunu savunmakta ve Simon'un (1957) kavramsallaştırdığı "sınırlı rasyonaliteye (*bounded rationality*)"³ sahip insan modelini temel almaktadır. Tam rasyonalite gibi sınırlı rasyonalite de aktörlerin hedef odaklı olduğunu varsaymakla birlikte sınırlı rasyonalite, bu hedeflere ulaşma girişiminde karar vericilerin bilişsel sınırlamalarını hesaba katmaktadır (Jones, 1999: 299). Kişilerin sınırlı zamana, kaynağa ve zihinsel kapasiteye sahip olduğunu ve bu sınırlar ile insanların, çevrelerinde uygulanagelen basit kurallara güvendiğini ve karar verirken buna göre hareket ettiklerini varsaymaktadır (Mellers vd., 2002: 275). Bir diğer ifade ile sınırlı rasyonalitenin temeli, bilişsel önyargılara dayalı kısa yollara dayanmaktadır. Bu kısa yollar, karmaşık durumlarda karar vermeyi daha kolay ve verimli hale getirebilmek için uygulanan pratik kurallar ya da kılavuzlardır (O'Sullivan ve Schofield, 2018: 225). İnsan zihni, dünyayı belirsiz olarak algılamakta ve içinde bulunduğu çevrenin yapısına göre şekillendirdiği kendi varsayımlarına göre karar vermektedir (Gigerenzer vd., 2012: 80).

Kahneman (2011: 26-27), insan beyninin çalışma prensibini sistem 1 ve sistem 2 olarak adlandırdığı iki farklı düşünce biçimi üzerinden açıklamaktadır. Sistem 1, otomatiktir ve hızlı karar vermemizi sağlar. Sistem 1 ile karar verilirken çok az veya sıfır çaba sarf edilir ve denetim mekanizması devre dışıdır. Sistem 2 ise çaba isteyen, zihinsel işlemlerde devreye giren ve öznel deneyimlerle ilişkilendirilerek verilen kararlardan sorumlu sistemdir. İnsanların hızlı karar almaları için pratik kurallar işe yaramakla birlikte bu durum bazı kararlarda hatalı sonuçlara sebep olabilmektedir. Tversky ve Kahneman (1974: 1124-128) üç tane pratik kural ve bunlara bağlı ortaya çıkabilecek sapmalara dikkatleri çekmiştir. Bu pratik kurallar çapalama (*anchoring*), hazırda bulunma (*availability*) ve temsililiktir (*representativeness*). Çapalama; insanların hızlı kararlar alması gerektiğinde, duyulan ya da düşünülen konudan bağımsız bilgilerin ya da sayıların doğru karar alma sürecini etkilemesidir (Lieder vd., 2018: 323). Hazırda bulunma, insanların olasılık hesaplarını ilk ve kolay bir şekilde akla gelen örnekler üzerinden yapması ve bunun sonucunda yanlış olasılıklara ulaşmasına neden olan bir önyargıdır. Yanıltıcı korelasyonlar ile hazırda bulunma yanlılığı ortaya çıkmaktadır (Tversky ve Kahneman, 1973: 207). Hazırda bulunma yanlılığı ile alınan kararlar o anki çevreden etkilendiği ölçüde hafızadaki hazır örneklerden de etkilenmektedir. Dolayısıyla karar alıcılar dışsal faktörlerin devreye girmesi ile karar vermektedir (Dubé-Rioux ve Russo, 1988: 223). Bu önyargıda medyanın etkisi de söz konusudur. İnsanların çoğu kazaların, hastalıklardan daha ölümcül olduğunu düşünmektedir. Ancak istatistiksel olarak hastalıklar kazalardan daha fazla öldürücüdür. İnsanların kazaları daha ölümcül olarak düşünmesinin sebebi ise kazalara daha fazla yer veren medyanın etkisidir (Gowda, 1999: 62). Temsililik, zihinsel kestirme yollarından biridir ve karar alırken stereotiplere aşırı güvenmeyi içerdiği için bireylerin istatistiksel olarak doğru olan karardan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir (Chen vd., 2007: 427).

Bireylerin rasyonel karar verme sürecinden sapmasına neden olan bu önyargıları ya da yanlılıkları nedeniyle düştükleri hataları ortaya koyan çalışmaların açtığı yoldan yürüyen Thaler ve

² Davranışsal iktisat alanının önemli teorisyenleri ile ilgili detaylı okuma için bkz. Ayroza, L. F. I., H. Iwamoto ve W. Rodrigues. (2018). "The Old and the New Behavioral Economics: Highlights of a Trajectory". Rev. Text. Econ, 21(2), 50-72.

³ Simon, ilk olarak rasyonalitenin sınırlarına 1947 yılındaki "İdari Davranış (*Administrative Behavior*)" başlıklı kitabında yer vermiş; daha sonra ise sınırlı rasyonalite kavramsallaştırmasına "limited rationality" şeklinde 1955 yılındaki "Rasyonel Seçimin Davranışsal Bir Modeli (*A Behavioral Model of Rational Choice*)" adlı makalesinde, "bounded rationality" şeklinde ise "İnsan Modelleri (Models of Man)" (1957) başlıklı çalışmasında yer vermiştir (Sent ve Klaes, 2005: 11-13).

Sunstein 2003 yılında “Liberteryen Paternalizm (Libertarian Paternalism)⁴” makalesi ile; Camerer vd. ise “Muhafazakarlar için Düzenleme: Davranışsal Ekonomi ve Asimetrik Paternalizm Örneği (*Regulation for Conservatives: Behavioral Economics and the Case for ‘Asymmetric Paternalism’*)⁵” başlıklı makaleleri ile aralarında kamu politikalarının da olduğu pek çok alanın psikoloji yöntem ve teorileri ile olan etkileşimlerini zorunlu hale getirmiştir.

İnsana yönelik bakış açısının değişimi, toplumsal faydayı sağlamak amacıyla geliştirilen kamu politikaları ile bireylerin arzu edilen davranışa yönlendirilmesinde politika yapımcıların başvurdukları yolların da değişimini doğurmuştur. Geleneksel kamu politikası araçları olan yasaklama (ceza/sopa) ya da teşvik (ödül/havuç) yöntemlerinin işlerliğinin sorgulanmaya başladığı süreçte davranışsal iktisatçılardan Thaler ve Sunstein (2008) yayınladıkları “Dürtme: Sağlık, Zenginlik ve Mutluluk İçin Alınan Kararları Geliştirmek Üzerine (*Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*)” adlı eser ile dürtme adını verdikleri yeni bir araç sunarak hem akademik hem de politik tartışmaların odağı haline gelmişlerdir (Kılıç, 2020). Thaler ve Sunstein (2008: 4-7) dürtmeyi “insan davranışını tahmin edilecek bir şekilde, seçenekleri yasaklamadan ya da insanların muhatap olduğu ekonomik teşvikleri fazla değiştirmeden yönlendiren bir seçim mimarisi” olarak tanımlamışlardır. Bireylerin seçimlerinin asla bir boşlukta yapılmadığını, seçim sürecinin bir yapısının olduğunu ve bu yapının psikolojinin sunduğu bulgularla şekillendirilerek bireylerin tercihlerinin yönlendirilebileceğini savunan seçim mimarisi, bireylerin kendileri ve toplum için daha iyi seçimler yapmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Camilleri ve Larrick, 2015: 10). Thaler ve Sunstein (2022: 17) bu amaç doğrultusunda dürtmenin; herhangi bir seçeneği yasaklamaması, dışlamaması nedeniyle oldukça zayıf, yumuşak ya da fazla müdahaleci olmayan paternalizm türü olarak “liberal paternalist” bir araç olduğunu savunmaktadırlar. Dürtmenin paternalist ve liberal niteliklerinin değerlendirilebilmesi paternalizm ve sınıflandırmalarını anlamakla mümkündür.

Clarke (2002: 82) kısa bir tanımla paternalizmi; bir kişinin özgürlüğünün, kendi iyiliği için iradesi dışında kısıtlanması olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre paternalizm örnekleri; emniyet kemeri takma zorunluluğu, uyuşturucu kullanımının yasaklanması, kumara karşı önlem alınması gibi durumları içermektedir. Aydın (2021: 8-13) ise paternalizmin yedi ögesini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Karşıdakinin özerkliğini ve özgürlüğünü sınırlandırma,
2. Karşıdakinin onayını almama,
3. Karşıdakinin adına onun tercihlerine aykırı olarak kendisi karar verme,
4. Karşıdakini kendi iyiliğini düşünemeyecek kadar yetersiz görme,
5. İyi niyetli ve yararlı olma güdüsü,
6. Başkalarının hayatına müdahalecilik,
7. Aile havası oluşturmadır.

Bu ögeler çerçevesinde baskın olan özelliklerine göre paternalizm türleri ortaya çıkmaktadır. Paternalist müdahaleleri “saf (*pure*)” ve “saf olmayan (*impure*)” olarak ikiye ayırmak mümkündür. Saf paternalizmde özgürlükleri kısıtlanan insan sınıfı ile bu kısıtlamalar sonucunda çıkarları artacak insan sınıfı aynıdır. Buna örnek olarak, emniyet kemeri takma zorunluluğu ve intiharın suç olması verilebilir. Saf olmayan paternalizmde, bir insan sınıfının refahını koruyabilmek için çıkar sağlayanların

⁴ Thaler ve Sunstein (2003: 179) liberal paternalizmi “bireylerin seçim özgürlüğünü koruyan ancak hem özel sektöre hem de kamu otoritelerine insanları refahlarını artırıcı tercih ve kararlara yönlendirme yetkisi veren” bir yaklaşım olarak tanımlamıştır. Detaylı okuma için bkz. R. Thaler ve C. Sunstein (2003). “Libertarian Paternalism”. *The American Economic Review*, 93 (2), 175- 179.

⁵ Camerer vd. (2003: 1212) asimetrik paternalizmi; bir politikanın sınırlı rasyonel insanları hata yapmaktan alıkoyarak onlara fayda sağlarken tamamen rasyonel insanlara neredeyse hiç zarar vermemesi şeklinde gerçekleştirilen bir düzenleme olarak ifade etmişlerdir.

özgürlüklerinin yanı sıra diğer kişilerin de özgürlüklerinin kısıtlanmasıdır. Sigara üreticilerinin üretimini, atmosfere kirletici maddeler salınmasını ve böylece toplum üyeleri için tehlike oluşturulmasını engellemek buna örnek teşkil etmektedir (Dworkin, 1983: 22).

Saf ve saf olmayan dışında paternalizmi; zayıf ve güçlü, geniş ve dar, sert ve yumuşak, ahlaki ve refah paternalizmi olarak ayırmak mümkündür. Zayıf paternalizm insanları bilgilendirerek belirli bir yaşam tarzına doğru itmeye çalışan politikaları kapsamaktadır. İnsanların daha sağlıklı bir hayat sürebilmesi için Sağlık Bakanlıkları tarafından vatandaşlara bilgilendirme broşürleri dağıtılması buna örnektir. Güçlü paternalizm ise insanların seçimlerini ve seçim setlerini kısıtlayarak belirli bir seçime katı bir şekilde yönlendirmeyi amaçlayan politikaları kapsamaktadır. Buna örnek olarak ise bisiklet sürücülerine kask zorunluluğu getirilmesi verilebilir (Pedersen, Kock ve Nafziger, 2014: 149-150). Breeze'ye (1998: 262) göre ise güçlü ve zayıf paternalizm arasındaki fark, uygulanan kişilerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Güçlü paternalizmde insanlar özgür ve rasyonel kabul edilmektedir. İnsanların bilinçli bir şekilde yaptıkları seçimlerde mantıksız ve yanlış kararlar alabileceğini bu yüzden müdahale edilebileceğini kabul etmektedir. Bunun tersine zayıf paternalizmde ise rasyonel karar verme yetisinden yoksun olunması ve kişilerin zarar görmesini engelleme amacı olduğu kabul edilmiştir. Bunun en önemli örneği ise ebeveyn-çocuk ilişkisinde görülmektedir.

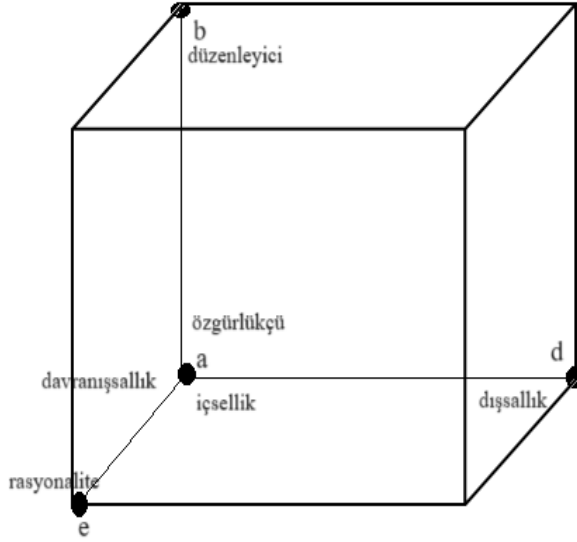
Paternalizmin bir başka sınıflandırması dar ve geniş şeklindedir. Dar paternalizm yalnızca devlet zorlamalarını paternalizm olarak ele alırken, geniş paternalizm herhangi bir yönlendirici eylemi -devlet tarafından ya da kurumsal veya bireysel olarak fark etmeksizin- paternalizm kabul etmektedir (Dworkin, 2020). Dworkin (2020) bunların yanı sıra ahlaki ve refah paternalizmi ayrımı da yapmıştır. Paternalizmin genel gerekçesi müdahale edilen kişinin çıkarlarıdır. Kişinin hayatını psikolojik veya fizyolojik olarak daha iyi hale getirmek amaçtır. Ancak bazı durumlarda devlet müdahaleleri kişinin refahını korumaya çalışmaktadır. Psikolojik ve fizyolojik refahın yanı sıra ahlaki refahın korunduğu durumlar da olabilmektedir ve bu ahlaki paternalizm olarak adlandırılmaktadır. Buna örnek olarak ahlak dışı eylemlerin hastalıklı sonuçlarına sadece hastalıkları çözerek değil eylemi ortadan kaldırarak müdahale edilmesi verilebilir.

Liberal paternalizmin çıkış noktası ise sert ve yumuşak paternalizm sınıflandırmasıdır. Paternalizmin bazı çeşitleri oldukça saldırgan, bir diğer ifadeyle sertken; diğerleri yumuşak olabilmektedir. Yumuşak paternalizm seçme özgürlüğünü korumakta ve zarar ilkesi (*harm principle*)⁶ ile uyumlu kabul edilmektedir (Sunstein, 2014b: 19). Paternalizmin bu ayrımında üçüncü bir yol olarak görülen liberal paternalizmde insanları refaha, teşvik edici bir şekilde yönlendirme söz konusudur. Bireylerin seçenekler engellenmez, insanların kararlarına müdahale edilmez. Fakat en temkinli haliyle bile tasarımcının seçtiği yoldan ayrılmaya çalışanlara küçük bedeller yüklemektedir (Sunstein ve Thaler, 2003: 1166). Bireyleri sağlıklı beslenmeye yönlendirebilmek için yemekhanedeki sağlıksız yiyecekleri sert bir müdahale ile yasaklamak yerine, yemeklerin sunuluş sırasına değiştirerek onları yumuşak bir müdahale ile sağlıklı alternatiflere doğru yönlendirmeyi savunan dürtme; tercihlere az da olsa müdahale ettiği için paternalist, yapılan tercihlerde zorlama olmadığı için ise liberal olarak (Thaler ve Sunstein, 2008: 4-7) tanımlanmıştır.

Davranışsal Politika Kütü: İlkeler ve Davranışsal Politika Araçları

Oliver (2017: 274) kamu politikalarının tasarımında geleneksel araçlara alternatif olarak değerlendirilen dürtmenin liberal paternalist niteliğini açıklamada davranışsal politika kütü (*behavioral policy cube*) olarak adlandırdığı kütü kullanmayı tercih etmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere, davranışsal politika kütünün sınırlarını; düzenleyicilik/ özgürlükçülük, rasyonalite/davranışsallık ve içsellik/dışsallık ilkeleri oluşturmaktadır.

⁶Bireylerin eylemlerinin başkasına zarar vermediği sürece meşru kabul edilmesidir.

Şekil 1. Davranışsal Politika Küpü

Kaynak: (Oliver, 2017: 274)

Davranışsal politika küpünde “a-b” ekseninden a’ya doğru hareket edilmesi politikanın daha özgürlükçü ve düzenleme karşıtı olduğunu göstermektedir. “a-e” ekseninden a’ya doğru hareket ise politikanın artan bir şekilde rasyonalite yerine davranışsal ilkeleri temel almasını, “a-d” ekseninden a’ya doğru hareket ise bir politikanın dışsallıklardan daha çok içselliklere odaklandığını göstermektedir. Sonuç olarak küpün “a-d-h-e” yüzeyine denk gelen politikalar özgürlüğü korurken, “a-b-c-d” yüzeyindeki politikalar büyük ölçüde davranışsal ekonomi politikalarıdır. Bunun yanı sıra “b-b-a-e-f” yüzeyinde olan politikalar ise tamamen içsellikleri ele almaktadır (Oliver, 2017: 273-274). Davranışsal politika küpü aracılığıyla dürtmeyi daha iyi okuyabilmek ve çalışmanın sonraki başlığında yer verilecek olan, küpteki ilkelerin farklı bileşimleri üzerinden tartışılan davranışsal politika araçlarını anlayabilmek için öncelikle aşağıda söz konusu ilkelerin temel özelliklerine yer verilmiştir.

Düzenleyici/Kural Koyucu ya da Özgürlükçü

Politika yapıcılar; davranış araştırmaları başarılı oldukça bu alanın etkinliğini arttırmaya odaklanmaktadır. Ancak bu durumun manipülasyon sorununu beraberinde getirme olasılığı da söz konusudur (Amir vd., 2005: 448). Politika yapıcılarının insanların rızası veya bilgisi olmadan seçimleri yönlendirmesi rahatsız edici gözükabilir. Bu durum özgürlüğün ihlali gibi algılanabilir ve etki yaratma manipülasyonu olarak görülebilir (Lichsenberg, 2013: 495-496).

Liberal paternalizm diğer paternalist seçeneklerden ayrılarak yumuşak paternalizm olarak adlandırılmıştır. Paternalizmin kaçınılmaz olduğu; ancak yumuşak paternalizmin insanları zorlamadığı, yönlendirdiği görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir. Ancak Glaeser (2005: 3) bu görüşün aksine, yumuşak paternalizmin de iyi olmayan bir yönetimin elinde suiistimale açık olduğunu belirtmiştir. Vergi oranları, sigara yasakları gibi kural koyucu katı paternalizmi izlemek ve kontrol etmek kolaydır. Tam tersi şekilde yumuşak paternalizmi kontrol etmek kolay değildir ve bu durum ekstra bir maliyet yaratabilmektedir.

Düzenleyici politikalar ise; hükümetlerin daha iyi ekonomik ve sosyal sonuçlar sağlamak için yasalardan, yönetmelikler ve diğer düzenleyici işlemlerden yararlanarak vatandaşların veya iş dünyasının standartlarını yükseltmeye çalışması olarak tanımlanmaktadır (oecd.org, 2023). Düzenleyici politika araçları olarak yasaklar, lisanslama, fiyat, oran ve miktar kısıtlamaları, ürün standartları, teknik üretim standartları, performans standardı, sübvansiyonlar, bilgi sağlama, mülkiyet hakkı ve sorumluluk atama sayılabilir (Eisner vd., 2000: 13).

Dúzenleyici politikaların tasarımında davranışsal öğelerin kullanımı artmaktadır. Geleneksel ekonomik model kalıplarına uygun şekilde úretilen politikalardan daha ziyade vatandaşların, işletmelerin gerçekte nasıl davrandıklarını anlayarak, geleneksel komuta ve kontrol mekanizması kullanmadan sonuçlar iyileştirilmeye çalışılmaktadır (Lunn, 2014: 3).

Rasyonelite –Davranışsallık

Rasyonel davranış kısaca bireylerin en az kaynakla en optimal sonucu elde etmesidir. Klasik teoriye göre ekonomik davranmak, rasyonel davranmaktır denilebilmektedir (Baloğlu, 2000: 217). Sınırlı rasyonelite ise insan davranışlarının toplumun içinde ve etkisinde şekillenmekte olduğunu ve değişen toplumsal normların ve kuralların birey tercihlerini de etkilemekte olduğuna vurgu yapmaktadır (Akın, 2020: 114-115). Klasik ve neo-klasik iktisattan ayrılan davranışsal ekol, insanların her zaman rasyonel ve tam bilgiye sahip olamayacağını vurgulamıştır. Rasyonelite; tam bilgiye sahip, kendisi için optimal fayda sağlayacak kararı alan insan modeline dayanmaktayken, davranışsallık bunun tersi şekilde davranışları dış etkenler tarafından değiştirilebilen insan modelini kabul eder.

Belirsizlik altında karar almaya çalışan bireyler bazı durumlarda faydalarını maksimize edememektedir. Bilişsel sınırlılıklar ve önyargılar, rasyonel modelin tahminlerinden sistematik sapmalara yol açmaktadır. Bu nedenle insanlar sıklıkla uzun vadede kendilerine zarar verecek faaliyetlerde bulunurlar ve bu konuda sıklıkla kendilerini kandırmaktadır (Marnet, 2005: 627). Davranışsal politika kúpünde bir politika; rasyonelite eksenine doğru ilerledikçe, davranışsal politikalardan uzaklaşmakta, klasik ekonomik modele yaklaşımaktadır.

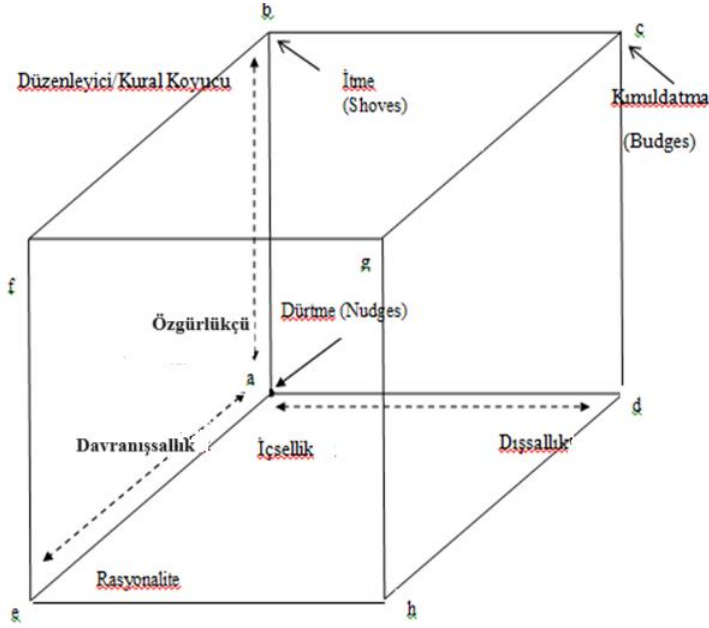
İçsellik-Dışsallık

İktisat teorisinde farklı şekillerde tanımlanan dışsallık kavramını Buchanan ve Stubblebine (1962: 371) makalelerinde “bir insanın kayıtsızlık eğrisinin şekli ya da konumu diğer insanların tüketimine bağlı olduğunda tüketimde dışsal etkiler mevcuttur. Bir firmanın üretim fonksiyonu bir şekilde başka bir firmanın girdi ya da çıktılarının miktarına bağlı olduğunda dışsal etkiler mevcuttur” şeklinde ifade etmiştir. Ünsal (2007: 131) ise dışsallığı “bir malın üretiminin ve tüketiminin o malın satıcıları ve alıcıları dışındaki üçüncü kişilere bir maliyet yüklemesi veya bir yarar sağlaması” olarak tanımlamaktadır.

Tanımlardan da görüldüğü gibi dışsallığın iki özelliği vardır. Bunlardan biri, üçüncü kişilere zarar veren negatif dışsallık diğer ise fayda sağlayan pozitif dışsallıktır. Negatif dışsallık, bir kişinin faaliyetinin diğerleri üzerindeki piyasa fiyatlarına yansımayan olumsuz etkisini ifade etmektedir. Buna örnek olarak üretim yaparken çevre kirliliğine sebep olan fabrikalar verilebilir. Pozitif dışsallık ise, bir kişinin faaliyetlerinin üçüncü taraflarca yararlanılan faydalı etkileridir (Parchomovsky ve Siegelman, 2012: 220). Olumlu yani pozitif dışsallığa örnek olarak ise, bahçesinde meyve ağacı yetiştiren birinin bal üreticilerine sağladığı fayda verilebilir (Ünsal, 2007: 132). Davranışsal politika kúpünde içsellikler ve dışsallıklar “a-d” ekseninde gösterilmiştir. Şekil 1’de “a-d” ekseninden a’ya doğru hareket politikanın başkalarına zarar veren eylemler yerine, içsellikleri ele aldığını göstermektedir (Oliver, 2017: 275).

Yukarıdaki ilkeler ışığında Oliver’a (2017: 273) göre dürtme; davranışsal ilkelere dayanan, özgürlükçü niteliği olan ve içselligi temel alan bir politika aracı olarak Şekil 2’de görüldüğü üzere davranışsal politika kúpünde a noktasında yer almaktadır. Oliver (2017: 274), aynı zamanda söz konusu ilkelerin farklı bileşimlerinin dürtmenin dışında farklı davranışsal politika araçlarının ortaya çıkmasına neden olacağını savunmuştur. İtme (*shove*) ve kımıldatma (*budge*) olarak kavramsallaştırdığı bu politika araçlarını, Şekil 2’deki kúp üzerinde sırasıyla b ve c noktalarına yerleştirmiş ve dürtme olarak kabul edilen çoğu davranışsal politikaların itme ya da kımıldatma örneği olduğunun göz ardı edildiğine dikkat çekmiştir.

Şekil 2. Davranışsal Politika Araçları

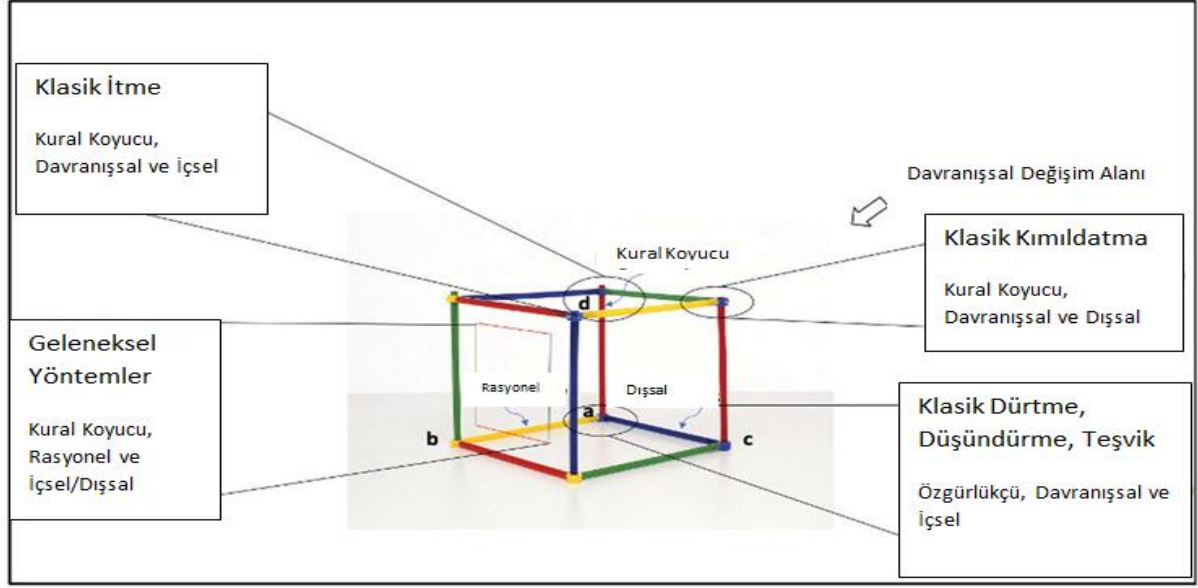

Kaynak: (Oliver, 2017: 273-274)

Kımıldatma, şekilde de görüldüğü üzere düzenleyici nitelikte, davranışsal ilkelere dayanan ve dışsallığı temel alan bir politika aracıdır (Mihaila, 2021: 5). Mojašević ve Nikolić (2021: 85) de paternalist müdahalelerin üç türü olduğunu savunmaktadır. Bunlar; liberal paternalizm (dürtme/ *nudge*), zorlayıcı paternalizm (itme/ *shove*) ve dışsallıkların davranışsal düzenlemesi (kımıldatma/ *budge*) dir. Onlara göre bunların hepsi davranışsal müdahaleler olup dürtme, yumuşak bir paternalizm şeklidir. Bireylerin kendileri ve toplum için faydalı sonuçlar üretecek davranışa doğru yönlendirilebilmesi için yardıma ihtiyaç duyduğu, bu nedenle bir dış yardımsever olarak kamu otoritelerinin göze batmayan müdahalesi ile arzu edilen davranışa doğru yönlendirilebileceğini savunmaktadır. Bunu yaparken de bireylerin seçmeme ya da tercih etmeme özgürlüklerinin korunmasını temel alır. İtme (*shove*) ise; doğası gereği anti-liberal, müdahaleci bir düzenleme olarak görülse de içselliği hedeflemesi ve davranışsal içgörülere dayanması ile dürtmelere benzemektedir. İtme aracı ile tasarlanmış politikalara verilebilecek en önemli örnek, bazı alanlarda var olan sigara içme yasaklarıdır. Bu yasaklar, bireylere yönelik bir sosyal baskı oluşturarak aslında arzu edilen şekilde davranmasına neden olmaktadır. Kımıldatma (*budge*) ise; önceki iki politika aracında olduğu gibi davranışsal içgörülere dayanmakta ancak dışsallığı hedefleyen düzenleyici bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bir şekerleme üreticisinin, bireylerin sınırlı rasyonalitesinden faydalanarak kârını artırmak amacıyla süpermarkette ürünlerinin kasa yakınlarında sergilenmesi için satıcılara önemli miktarlarda para verme olasılığını yasaklayan bir düzenleme kımıldatma örneğidir (Mojašević ve Nikolić, 2021: 86-87).

Banerjee (2021: 5) ise, Oliver tarafından ortaya atılan ilkeler üzerinden politika küpünün sınırlarını genişletmiş ve Şekil 3'te yer alan düşündürme (*think*) ve teşvik (*boost*) araçlarını küpe eklemiştir. Aynı zamanda bu genişletilmiş davranışsal politika küpünü sunduğu "Davranışsal Politika Küpünün Kökenini Dürtme Artı ile Yeniden Düşünme (*Rethinking the Origin of the Behavioural Policy Cube With Nudge Plus*)" başlıklı çalışmada; John ve Stoker (2019: 217) tarafından dürtme+ (dürtme artı/ *nudge plus*) olarak kavramsallaştırılan aracın dürtme ve düşündürme araçlarının melez bir birleşimi olduğunu savunarak uygulayıcılar için geniş bir politika araç seti sunmuştur.

Şekil 3. Genişletilmiş Davranışsal Politika Kütü

Kaynak: (Banerjee, 2021:5)

Çalışmanın bundan sonraki başlıklarında; açıklanan bu ilkelerin farklı birleşimleri ile oluşan ve davranışsal içgörülerini temel alan politika araçlarından “teşvik, düşündürme, itme, kimıldatma ve dürtme+ (dürtme artı)”, dürtme ile karşılaştırmalı bir şekilde irdelenmiştir. İlgili araçlar, kendilerine başvurularak tasarlanan örnek kamu politikaları aracılığıyla somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Bir Davranışsal Politika Aracı Olarak Teşvik (*Boost*)

İnsanları belirli bir davranışa yönlendirmek için kullanılan bir diğer davranışsal politika aracı ise “teşvik (*boost*)” tir. Teşvik, dürtmeden farklı olarak insanların yeni bir alışkanlık edinmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca insan davranışını değiştirmede küçük, belirgin olmayan müdahaleler yerine doğrudan müdahaleyi kullanmakta ve insan davranışının yetenek kısmına odaklanmaktadır. Bireylerin beceri ve faaliyetlerini geliştirmek ve daha iyi bir performans göstermelerini sağlamak için kullanılmaktadır. Tablo 1’de Hertwig ve Grüne-Yanoff (2017: 974) tarafından sunulan dürtme ve teşvik araçları arasındaki karşılaştırma yer almaktadır.

Tablo 1. Dürtme ve Teşvik Araçlarının Karşılaştırması

Fark	Dürtme	Teşvik
Müdahale Hedefi	Davranış	Yetenek
Müdahalenin Kökeni	Karar vericinin sistematik olarak kusurlu olduğunu, bilişsel ve motivasyonel eksikliklere maruz kaldığını göstermek	Sınırları kabul etmek ancak insan yeteneklerini tanımlamak ve bunları geliştirmenin yollarını belirlemek
Müdahalenin Nedeni	Bilişsel ve motivasyonel eksiklikleri, dışarıdan yapılan seçim mimarisi değişiklikleriyle birlikte kullanmak	Yetenekleri bilgi, beceri, karar araçları veya dış çevrede yapılan değişiklikler ile geliştirmek

Ampirik ayırım kriteri (tersine çevrilebilirlik)	Müdahale kaldırıldıktan sonra davranış önceki haline geri döner	Müdahale kaldırıldıktan sonra etkiler devam eder (etmelidir)
Müdahalenin amacı	Belirli bağlamlarda önemli hataları düzeltme –kısmi onarım	Bireyleri alana özgü veya genelleştirilebilir yetkinlikler ile donatmak
Normatif Etkiler	Özerkliği ve şeffaflığı ihlal edebilir	Zorunlu olarak şeffaf ve iş birliği gerektirir- kabul edilip edilmeyeceği belirsiz bir teklif

Kaynak: (Hertwig ve Grüne-Yanoff, 2017: 974)

Teşvik, dünyada birçok ülkede politika tasarımında kullanılmaktadır. Özellikle sağlıklı yaşam konusunda oldukça sık başvurulan bir araçtır. Örneğin ABD’de Michelle Obama tarafından yürütülen “Lets Move” kampanyası ile okul çağındaki çocukların sağlıklı beslenmesi, fiziksel aktivitelere katılmaları ve sağlıklı bir yaşam tarzı oluşturmaları teşvik edilmiştir. Bunun için kampanya koşullarına uyanlara ödüller verilmiş, ailelere sağlıklı öğünler hazırlamaları için bilgi sunulmuş, sağlıklı yaşamı seçmiş iyi örnekler öğrencilerle bir araya getirilerek sağlıklı yaşam konusunda çocuklar teşvik edilmişlerdir (letsmove.gov, 2023).

Bir diğer teşvik stratejisi örneği İngiltere’de uygulanan “Change 4 life” kampanyasıdır. Bu kampanya obezite ile mücadele etmek için teşviklerden oluşmaktadır. Bu kampanya dahilinde uygulamalar geliştirilmiş, halka sağlıklı yaşam ipuçları verilmiştir. Sağlıksız yiyeceklerin yerine hangi sağlıklı yiyecekleri seçebilecekleri listelenmiştir. Uygulamalar kişilere göre farklı egzersiz programları da sunmaktadır. Bunun yanı sıra sağlıklı yaşamı seçen kişilere çeşitli ödüller verilmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşan kişilere egzersiz aletleri, sağlıklı yemek kitapları, yemek pişirme aletleri verilebilmektedir. Bunun dışında çeşitli hedeflere ulaşanlar rozet veya sertifika ile ödüllendirilmektedir (thensmc.com, 2023).

Bir Davranışsal Politika Aracı Olarak Düşündürme (*Think*)

Düşündürme (*think*); dürtme aracına alternatif olarak John, Smith ve Stoker’ın (2009) “Dürtme Dürtme: Düşündürme Düşündürme: Vatandaş Davranışını Değiştirmek için İki Strateji (*Nudge, Nudge, Think, Think: Two Strategies for Changing Civic Behaviour*)” başlıklı çalışmaları ile tartışılmaya başlanmış bir araçtır. Düşündürme; insan davranışlarını yönlendirirken dürtmenin daha sığ değişimlere yol açtığı önermesinden yola çıkılarak etkili sonuçların alınabilmesinin, herhangi bir yeni davranışın alışkanlık haline gelmesi ile bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Örneğin bireyler kafeteryada gerekli düzenlemeler yapılarak sağlığa zararlı yiyeceklerden uzak kalabilirken, evde zararlı şeyleri yemeye devam edebilmektedir. İnsanlar bu durumda bilinçlenmiş olmamakta ve davranış tutarlı hale gelmemektedir. Düşündürme ile bireylere; davranışlarının nedeni düşündürülerek, yapılacak doğru şeyin bu olduğuna karar verdirme amaçlanmaktadır (thersa.org, 2023). Her iki politika aracı da kamu politika uygulayıcıları tarafından insan davranışlarını değiştirmek üzere kullanılan araçlardır. Dürtme yaklaşımında insanların düşünce yapılarının sabit olduğu varsayılmaktadır. Bu yüzden insanların farklı bir şey yapmaya teşvik edilmesi için hatırlatıcı ipuçlarına ihtiyaç duymaktadır. Dürtmede devlet anlayışı vatandaşları daha iyiye yönlendirmek ve topluma fayda sağlayabilmek için küçük müdahaleler uygulayan “babacan devlet” anlayışıdır. Bunun yanı sıra düşündürme; bireylerin müdahalelere ihtiyacı olmadığını, akılcı karar verme yetenekleri olduğunu varsaymaktadır. Bu yaklaşım eksik bilgiyi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden bilgi sağlama, eğitim verme ve karar verme süreçlerinde devletin yardımcı olması, bireyin karar verme süreçlerini de etkileyecektir. John vd. (2019: 366) dürtme ve düşündürme stratejileri arasındaki farkları Tablo 2’deki gibi özetlemiştir:

Tablo 2. Dürtme ve Düşündürme Araçlarının Karşılaştırması

	Dürtme	Düşündürme
Tercihlerin Görünümü	Sabit	Şekillendirilebilir
Birey Algısı	Bilişsel cimri, bilişsel kısayol kullanmaya ve hatalı düşünmeye meyilli	Makul, bilgiye aç ve kolektif tepki verme yeteneğine sahip
Birey İçin Maliyetler	Düşük, ancak tekrarlanan	Düşük, ancak sadece belirli aralıklarla maliyetli
Temel Analiz Birimi	Birey odaklı	Grup odaklı
Değişim Süreci	Maliyet-fayda odaklı seçim ortamında değişim	Yeni paylaşılan politika platformunun değer odaklı taslağı
Devletin Rolü	Özelleştirilmiş mesajlar, uzman ve öğretmen	Vatandaşların öncülüğünde gerçekleştirilen araştırmaları desteklemek ve vatandaşların taleplerine yanıt vermek için yeni kurumsal alanlar oluşturmak

Düşündürme aracı, bireyleri karar verme aşamasından itibaren politika sürecine dâhil etmeyi amaçlamaktadır. Halk toplantıları, vatandaş forumları, kamuoyu yoklamaları, vatandaş jürileri, topluluk merkezleri gibi araçlar vasıtasıyla kamu politikası oluşturulurken bireylerin fikirlerine danışılmaktadır. Sorunun ne olduğu ve ne yapılması gerektiği konusunda politika yapımcılar ve vatandaşlar bir araya gelip karar vermektedir. Böylelikle belirlenen politika daha çok benimsetilmekte, daha geniş bir alana yayılmaktadır. Avrupa Birliği üyeliği kapsamında vatandaş diyaloglarını artırıcı politikalar benimseyen İrlanda’da, vatandaş meclisi kurulmuştur. Meclis, anayasada yapılabilecek değişiklikleri tartışmak üzere seçilen bir grup vatandaştan oluşmaktadır. İlgili meclis, uzmanların sunumlarını dinleyerek grup tartışması yoluyla önerilen değişiklikleri tartışmakta ve hükümete tavsiyelerde bulunmaktadır (citizensassembly.ie, 2023).

Yönetişim kavramının kamu yönetimine dahil olmasından sonra vatandaş katılımlı karar alma mekanizmaları oldukça artmıştır. Brezilya’da Porto Alegre’de bütçe katılımı programı uygulanmaktadır. Bu program ile yerel yönetim, bütçe kararlarına katılmak isteyen vatandaşlara kapılarını açmaktadır. Bütçe oluşturulurken vatandaşların önerileri de dikkate alınmaktadır (lincolninst.edu, 2023). Karar alma süreçlerine vatandaşların dahil edilmesi vatandaşları yerel yönetimlerin gelirleri ve giderleri hakkında bilgi sahibi yapmakta ve böylelikle bireysel hayatlarında da yerel harcamalarına ya da tasarruflarına dikkat etmeye yönlendirmektedir. İşte bu yönlendirme iktisattaki “tam bilgiye sahip olmama” durumunu ortadan kaldırarak daha rasyonel kararların oluşmasını sağlamaktadır.

Bir Davranışsal Politika Aracı Olarak İtme (*Shove*)

Kamu politikaları tasarımı itme aracına başvurma, dürtmeden daha net ve agresif bir tutumu içermektedir. Dürtme insan davranışlarını değiştirirken hafifçe müdahale ve yönlendirme anlamına gelirken, itme daha sert bir şekilde yönlendirme, yasaklama, sınırlama anlamına gelmektedir. Sunstein (2014a: 210) itme politikalarını “emir ve yasaklar (*mandate/ ban*)” olarak ele almıştır. İnsan davranışlarını yönlendirmede emirler ve yasaklar bazı durumlarda zorunlu gibi gözükmektedir. Özellikle özdenetim sorunu gibi davranışsal piyasa başarısızlıklarında yasaklar ön plana çıkmaktadır. Ancak Sunstein (2014a: 210) buna karşı çıkmış, davranışsal piyasa başarısızlıklarında bile itme politikalarının sorunlu olabileceğini savunmuştur. İtme politikalarının heterojenliğe cevap

veremeyeceğini, politikaları uygulayan kamu görevlilerinin sınırlı bilgiye sahip olabileceğini ve çıkar gruplarına göre hareket edebileceklerini belirtmiştir. Bu sebeplerden ötürü ona göre daha az müdahaleci dürtme politikası tercih edilmelidir

İtme, birey davranışlarını değiştirmede daha sert ve katı bir tutumu belirtmek için kullanılmaktadır. Ülkelerin vatandaşlarına uyguladıkları müdahaleci politikalar, itme politikalarına örnek olarak gösterilebilir. Suudi Arabistan, İran gibi ülkelerde alkol satışının yasak olması, hemen hemen bütün ülkelerdeki trafikte hız limiti uygulaması, Covid-19 salgınında görüldüğü üzere tüm dünyada uygulanan maske takma zorunluluğu itme politikalarına örnektir. İtme aracında kuralın koyulması ve çoğu zaman bu kuralın uygulanması ve sürdürülebilir olması için teşvik edici unsurlardan da faydalanılması gerekmektedir. Mojašević ve Nikolić (2021: 87), çalışmalarında, davranışsal içgörülerinden faydalanan farklı paternalist müdahale türleri olarak değerlendirdikleri dürtme ve itme karşılaştırmasını Tablo 3'teki gibi özetlemişlerdir.

Tablo 3. Dürtme ve İtme Araçlarının Karşılaştırması

Politika Türü	Kavram	Özgürlük (Ö) / Düzenleme (D)	İçsellikler (İ) / Dışsallıklar (D)	Davranışsal İçgörü (Dİ)
Liberal Paternalizm	Dürtme	Ö	İ	Dİ
Zorlayıcı Paternalizm	İtme	D	İ	Dİ

Görüldüğü üzere dürtmeye nazaran daha müdahaleci, düzenlemeyi temel alan ve içselliklere odaklanan bir politika aracı olan itme; kişileri kendi sınırlılıkları ile düşükleri hatalardan korumayı amaçlaması nedeniyle davranışsal içgörülerden faydalanmak durumunda olan bir araçtır (Oliver, 2017: 274).

Bir Davranışsal Politika Aracı Olarak Kımıldatma (*Budge*)

İngilizce'de "*budge*" olarak kullanılan, Türkçe'ye "hafifçe itme, kımıldatma" olarak çevrilebilen bu araç; dürtmeden farklı olarak bireylere değil, üretim yapan özel sektöre davranışsal ilkeler göz önüne alınarak müdahale edilmesini içermektedir. Örneğin; insanları alkol, sigara ve sağlıksız yiyeceklere aşırı düşkün olmaya teşvik eden aşırı ve sömürücü pazarlama teknikleri ve finans kurumlarının sorumsuzca borç vermeleri, yakıtı verimli kullanmayan araçların üretimi gibi özel sektör politikalarına karşı vatandaşları korumak için dürtmenin uygulanmasıdır (Oliver, 2013: 698). Hauser, Gino ve Norton (2018: 20) dürtme ve kımıldatma arasındaki farkı şöyle ifade etmiştir; "dürtmeler, belirli bir bağlamda belirli bir popülasyondaki bir hedef davranışı ele alan bir müdahaleyi ifade ederken; kımıldatmalar, daha sonra farklı bağlamlara, davranışlara ve popülasyonlara esnek bir şekilde uyarlanabilecek genelleştirilebilir mekanizmaların anlaşılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır".

Kımıldatma pazar paylarını, kârlarını en üst seviyeye çıkartmak isteyen özel sektörün insan davranışlarını manipülasyon etmesinin önüne engeller koymayı içermektedir. Özel kuruluşların başkalarına verdikleri zararlar kımıldatma politikasıyla beraber azaltılabilmektedir. Bunun için zararlı uygulamalara izin verilmeyebilir veya yararlı olması beklenen davranışsal müdahaleler zorunlu kılınabilir. Kımıldatmada davranışsal içgörünün kullanılması, başkalarına zarar verecek davranışsal içgörülerini tespit etmek için de kullanılmaktadır (Nova ve Lades, 2022: 5).

Kımıldatmanın dürtmeye göre avantajları vardır. Örneğin, dürtmeye göre daha az maliyetli olduğu belirlenmiştir. Politika yapıcılar vatandaşları dürtmek yerine, bir reklam sloganının ya da başka hiçbir mekanizmanın etkileyemeyeceği davranış seçimlerini değiştirebilmek için kımıldatmayı kullanmalıdırlar (McDaid ve Merkur, 2014: 5). Kımıldatma, bireyler yerine mal ve hizmet üretenlerin davranışlarının davranışsal ilkeler ışığında düzenlenmesi gerektiğini savunur. Bu yüzden dürtmeler içselliklere odaklanırken, kımıldatma dışsallıklara odaklanmaktadır (Özdemiray, 2023: 73). Mojašević ve Nikolić (2021: 87) dürtme ve kımıldatma arasındaki ilişkiyi Tablo 4'teki gibi özetlemiştir.

Tablo 4. Dürtme ve Kımıldatma Araçlarının Karşılaştırması

Politika Türü		Kavram	Özgürlük (Ö) / Düzenleme (D)	İçsellikler (İ) / Dışsallıklar (D)	Davranışsal İçgörü (Dİ)
Liberal Paternalizm		Dürtme	Ö	İ	Dİ
Dışsallıkların Davranışsal Düzenlemesi		Kımıldatma	D	D	Dİ

Dürtmeye alternatif olarak bireyleri değil, kurumların davranışlarına müdahale eden kımıldatmaya örnek olarak Avrupa Birliği'nin enerji etiketleme programı verilebilir. Bu program enerji tasarrufu sağlama oranına göre elektrik ve su harcayan ev aletlerinin enerji harcama düzeylerinin A'dan G'ye kadar (A-B-C-D-E-F-G şeklinde) etiketlenmesi zorunluluğu içermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde gıda etiketleme programı bir başka örnek olarak verilebilir. Amerika Gıda ve İlaç Dairesi (Food and Drug Administration) fastfood restoranları ve diğer yiyecek hizmeti veren işletme menülerine kalori bilgisinin yazılmasını zorunlu kılmıştır. Bu strateji ile sağlıksız yiyecekler konusunda bilinç oluşturmak için, işletmeleri kımıldatarak bireylerin daha sağlıklı yiyecekler seçmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır (fda.gov, 2023).

Bir Davranışsal Politika Aracı Olarak Dürtme+ (Dürtme Artı/ *Nudge Plus*)

Dürtme, insanların seçimlerinde özgür olduğu ancak seçim mimarları tarafından sınırların çizildiği bir stratejidir. Dürtmeye yönelik eleştirilerde bu yaklaşımın teknokratik olduğu ve etik değerler konusunda tartışılır olduğu savunulmaktadır. Bu yüzden John ve Stoker (2019: 210-217) insanların karar verme davranışlarına alternatif olarak “dürtme+ (dürtme artı/ *nudge plus*)” aracını önermişlerdir. Onlara göre bu araç dürtmenin yerine geçmeyi değil, onu geliştirmeyi amaçlamaktadır ve davranışsal kamu politikaları için daha vatandaş odaklı bir modeli savunmaktadır. Bununla beraber dürtmeye gelen eleştirileri azaltmak ve meşruiyet kazandırmak da amaçları arasındadır. Ayrıca “kendi kendini yönlendiren toplum” modeline uygun olarak yönlendirilmiş kamu politikalarıyla dürtmeye gelen eleştirilerin önüne geçileceğini belirtmişlerdir.

Dürtme+, dürtme ile düşündürme araçlarını birleştirmekte ve bilişsel olarak benimsenmesi daha kolay olan davranışsal kamu politikaları stratejisi oluşturmaktadır. Düşündürme aracı, kamu denetimine açıktır ve seçim özgürlüğüne saygı duyar. Ancak genel nüfusa ölçeklendirilmesi zordur. Dürtmenin ise “karanlıkta daha iyi çalıştığı” düşünülmektedir ve bu da özerklik sorununu beraberinde getirmektedir. Obezite örneği üzerinden değerlendirildiğinde dürtme obeziteyle savaşta bireyleri sağlıklı yiyecek satın almaya yönlendirir, fakat sağlıklı beslenme davranışı benimsenmeyebilir. Düşündürme ise daha çok eğitime öncelik vermektedir. Dürtme+ ise dürtme ve düşündürme stratejisini birlikte benimsemekte, dürtmeyi şeffaf hale getirerek bireylerin dürtülen davranışları daha kolay benimsemesini sağlamaktadır (Banerjee ve John, 2021: 3-4).

Tablo 5. Dürtme ve Dürtme+ Araçlarının Karşılaştırması

	Dürtme	Dürtme+ (Dürtme Artı)
Psikolojik Paradigma	Sezgisel yöntemler ve önyargılar	Sezgisel yöntemler ve önyargılar
Bilişsel Yapı	İkili süreç teorisi	İkili süreç teorisi
Etki Düzeyi	Geçici etki olasılığı	Kalıcı etki
Şeffaf Olmama	Genellikle şeffaf değil	“Artı” ögesi ile daha şeffaf

Özerklik	Azaltılmış özerklik ve aracılık	“Artı” ögesi ile daha özerk
Önyargı Farkındalığı ve Kontrolü	Farkındalık ve kontrol yok	“Artı” ögesiyle kontrol sağlama
Sosyal Planlayıcının Nihai Hedefler ve Yardımseverlik Hakkındaki Bilgileri	Sosyal planlamacının yardımsever olduğu ve nihai hedeflerin farkında olduğu varsayılır	Sosyal planlamacı nihai hedeflerin farkındadır. Ancak karar temsilciye bırakılmıştır. Rantçı olma ihtimali vardır
Sosyal Planlayıcının Bilişsel Hatası	Hata eğilimli olmamalıdır	Hata eğilimli olabilir
Karar Vericinin Motivasyonu ve Yeterliliği	Gerekli değil. Karar verici bilişsel sınırlıdır.	Karar verici, yetkin ve harekete geçmek için motive olmalıdır.

Kaynak: (Banerjee, 2021: 12)

Tablo 5’te de özetlendiği üzere dürtme+ aracı, dürtmeye yöneltilen eleştirilere; birey davranışında daha kalıcı değişiklikler sunabilme potansiyeli, bireye davranış değişikliğini eski haline getirme noktasında karar vermesi için özerklik vermesi, politika yapıcının bilişsel sınırlamalara sahip olması durumunda refahın azalması endişesini gidermesi ve manipülasyon riskini azaltması ile cevap verdiği görülmektedir. Dürtme+ aracı ile, seçim mimarları (politika yapıcılar) zaman zaman hataya açık olabilseler de bu kıyamete yol açmaz. Bununla birlikte, tüm bu öngörüler bireyin motivasyonuna ve yeterliliğine de bağlıdır (Mihaila, 2021).

Dürtme+ politikalarına örnek olarak İspanya’daki organ bağışısı kampanyaları verilebilir. Öncelikle İspanya’da organ bağışısı uygulaması; “opt-out⁷” yani sistemden çıkmadığı sürece herkesi organ bağışıcısı sayan bir uygulamadır (adamsmith.org, 2023). Bu dürtme stratejisine ek olarak düşündürme stratejisi gereği olarak;

- Organ bağışısı yapmak için istikrarlı bir düzen oluşturulmuş, seçim propagandası yapılmayan bir alan haline getirilmiştir. Organ bağışıcısı olmak hızlı ve kolay bir işlemdir.
- Organ bağışısı konusunda bilinçlendirme yapılmakta, toplumsal bilincin oluşması için kampanyalar, broşürler hazırlanmakta ve seminerler düzenlenmektedir. İnsanlar organ bağışısı hakkında bilgilendirilmektedir.
- Toplumda belirli bir yer edinmiş kişiler, sanatçılar organ bağışısı konusunda kendi taahhütlerini topluma sunmaktadır. Böylelikle toplum organ bağışısı konusunda düşünmeye teşvik edilmektedir.

John ve Stoker (2019) dürtmenin -biraz da abartarak- “insanlar aptal olma eğilimindedir ve ataerkil uzmanlar tarafından onların kendilerinden kurtarılması gerekir” gibi bir değerlendirmeye sebep olma riskine karşılık “dürtme+” aracının “insanlar yalnızca bilişsel cimri değillerdir, aynı zamanda yetenekli düşünürlerdir” önermesinin daha etkili sonuçlar doğuracağını ve politika yapıcılarını vatandaşlara daha çok yaklaştıracığını savunmaktadır.

⁷ Dürtme yazınında opt-out, onayla çıkış yöntemini ifade etmek için kullanılırken; zıttı olan opt in ise onayla giriş yöntemidir. Örneğin bir insanın, organ bağışıcısı olurken herhangi bir yolla açık bir şekilde izin verdiğini belirterek sisteme girmesi onayla giriş olarak adlandırılırken, tüm vatandaşların otomatik olarak organ bağışısına rıza vermiş olarak kabul edildiği bir sistemde organ bağışıcısı olmak istemeyenlerin bağışıcı listesinden çıkması onayla çıkış olarak adlandırılmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2018: 143).

Türkiye’de Uygulanan Davranışsal Kamu Politikaları Örneklerinin Sunulan Politika Araç Seti Aracılığıyla Değerlendirilmesi

Türkiye’de davranışsal kamu politikaları araçlarından biri olan dürtmeye yönelik hem akademik alanda hem de kamu yönetimi ve bürokrasisinde artan bir ilginin varlığı söz konusudur. Özellikle 2015 yılı sonrası Ekonomi Bakanlığı bünyesinde Türkiye’nin ilk dürtme birimi olarak “Davranışsal Kamu Politikaları ve Yeni Nesil Teknolojiler Dairesi Başkanlığı’nın” kurulma sürecinin başlaması davranışsal kamu politikalarına olan ilginin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Kuşseven, 2022: 54). İlgili başkanlığın 2018 yılında davranışsal kamu politikaları alanında çalışan akademisyenlerle iş birliği halinde yayınladığı “*Senin Kararın Mı?*” adlı eser ve sonrasında akademisyenlerce kaleme alınan sınırlı sayıda çalışmanın Türkçe davranışsal kamu politikaları yazınına önemli katkıları olmakla birlikte, henüz bu alanın emekleme aşamasında olduğu söylenilebilir.

Tablo 6’da Google Akademik (*Scholar*) veri tabanında; “politika”, “kamu”, “davranışsal” ve “dürtme” anahtar kelimeleri ile Türkçe yazında; “policy”, “public”, “behavioral/behavioural⁸” ve “nudge” kelimeleri ile İngilizce yazında gerçekleştirilen taramanın sonuçlarına⁹ yer verilmiştir.

Tablo 6. Google Akademik Veri Tabanında Yer Alan “Davranışsal Kamu Politikaları Çalışmalarında Dúrtme” Temelli Tarama Sonuçları

	Toplam	2017 Sonrası
Türkçe	155	150
İngilizce (policy, public, behavioral, nudge)	46.400	18.900
İngilizce (policy, public, behavioural, nudge)	29.700	16.900

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere; ilgili anahtar kelimelerle yapılan tarama neticesinde ulaşılan Türkçe eserlerin sayısı İngilizce eserlere kıyasla önemli ölçüde azdır. Tabloda yer alan eser sayıları; Thaler’ın davranışsal iktisat alanında yaptığı çalışmalarla Nobel Ekonomi Ödülü’ne layık görüldüğü 2017 yılının aynı zamanda Türkçe kamu politikaları yazınında dürtme aracının fark edildiği yıl olarak değerlendirebileceğini göstermektedir. Diğer politika araçları ise ilgili anahtar kelimelerle birlikte tek tek taranmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 7. Google Akademik Veri Tabanında Sunulan Politika Araç Setine Yönelik Tarama Sonuçları

	Teşvik (Boost)	Düşündürme¹⁰ (Think)	İtme (Shove)	Kımlıdatma (Budge)	Dúrtme+ (Dúrtme Artı/ Nudge Plus)
Türkçe (politika, kamu, davranışsal, dürtme)	129	6	11	3	1

⁸Kelimenin Amerikan İngilizcesi ve İngiliz İngilizcesi’nde var olan yazım farkı nedeniyle iki ayrı tarama yapılmıştır.

⁹ İlgili sonuçlar 01.02.2024-05.02.2024 tarihleri arasında yapılan taramanın neticesidir.

¹⁰ Google Akademik veri tabanında düşündürme aracına yönelik Türkçe yazında yapılan taramada kavramın farklı şekilde çevrilmiş olabileceği ihtimaline karşılık “politika”, “kamu”, “davranışsal”, “dürtme” anahtar kelimeleri ile kavramı yazına kazandıran teorisyenlerin soyadları olan “john” ve stoker” kelimeleri kullanılmıştır. İngilizce dilinde yapılan taramada ise; kullanılan anahtar kelimeler "policy" "public" "behavioural" "nudge" " "think" "stoker" "john" şeklindedir. Diğer politika araçlarına yönelik yapılan taramalarda "policy" "public" "behavioural" "nudge" anahtar kelimeleriyle birlikte yalnızca ilgili politika aracı anahtar kelime olarak eklenmişken; “think” kelimesinin İngilizce’de eylem bildiren bir kelime de olması nedeniyle taramanın anlamlı sonuç vermeme olasılığı söz konusudur. Bu nedenle bir politika aracı olarak düşündürmeyi (think) ilgili yazına kazandıran teorisyenlerin soyadları da bu taramada anahtar kelime olarak kullanılmıştır.

İngilizce (policy, public, behavioral, nudge)	8420	596	1830	480	179
İngilizce (policy, public, behavioural, nudge)	5360	684	1590	307	198

Tablo 7, dürtme dışında çalışmada sunulan diğer davranışsal politika araçlarına yönelik Türkçe yazının durumunu açıkça ortaya koymaktadır. Yapılan tarama neticesinde ulaşılan Türkçe eserlerin detaylı irdelenmesi sonucunda teşvik anahtar kelimesinin çalışmalarda bir politika aracı olarak kullanılmadığı, üç adet eserde dürtmeyle birlikte diğer politika araçlarından en az birine, taramanın amacına hizmet edecek şekilde yer verildiği görülmektedir. Bu çalışmalar Özdemiray'ın (2023) "Dürtme Kımıldat: Enerji Etiketlemesi Düzenlemesi" başlıklı makalesi; Şahin ve Tülüce'nin (2023) "Sağlık Hizmetlerini İyileştirmede Alternatif Bir Yaklaşım: Dürtme" başlıklı eserleri; Yılmaz ve Canbazer'in (2020) "Kamu Politikalarına Davranışsal Yaklaşım ve Türkiye'ye Yansımaları" başlıklı çalışmalarıdır.

İngilizce yazında her geçen gün daha da gelişen ve tartışılan davranışsal kamu politikaları araçlarının Türkiye'de kurumsallaşabilmesi bu alandaki çalışma sayısının artması ile mümkündür. Kamu otoritelerine başvurabilecekleri davranışsal politika araçları setini sunabilme imkânı açısından çalışmanın ilk bölümünde ele alınan politika araçlarına yönelik uluslararası örnekler verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ise çalışmanın gözlüğünü oluşturan politika araç setine yönelik Türkiye'de uygulanan davranışsal kamu politikaları örnekleri verilmiştir. İlgili araçlara başvurularak tasarlanan politikaların alt alta sıralanmasıyla hem araçlar arasındaki farkın somutlaştırılması hem de İngilizce yazındaki tartışmalara dahil olunabilmesi için Türkçe yazında konuya olan ilginin artırılması amaçlanmıştır.

Tablo 8. Politika Araç Seti Çerçevesinde Türkiye'de Uygulanan Örnek Davranışsal Kamu Politikaları

POLİTİKA ARAÇLARI	POLİTİKA ÖRNEKLERİ
DÜRTME (NUDGE)	Devletlerin sosyal güvenlik anlayışına destek olmak amacıyla özel sigorta şirketleri tarafından işletilen, devletin denetiminde bireylerin kendi katkıları ile oluşan bir sistem olan bireysel emeklilik sistemine, bireyler gönüllülük esasına dayalı olarak katılabileceği gibi zorunlu bir şekilde de sisteme dahil edilebilmektedir. Türkiye'de 2001 yılından 2017 yılına kadar yalnızca gönüllülük esasını ile yürütülen sistem, 2017 yılında uygulamaya geçirilen otomatik (zorunlu) katılım sistemi iki farklı statüde işletilmeye başlamıştır. Emeklilik fonlarının artması amacıyla, çalışan bireyleri otomatik olarak bireysel emeklilik sistemine dahil eden bu uygulamada dürtme aracına başvurulmuştur. Bireyler otomatik bir şekilde sisteme dahil edilmiş, sistemde kalmak istemeyenlere bankalarına başvurarak sistemden çıkma konusunda özgürlük tanınmıştır. Bu yönüyle söz konusu uygulama, "opt-out" dürtmeye bir örnektir.
TEŞVİK (BOOST)	Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere kitap okuma alışkanlığı kazandırılması amacıyla ödüllü kampanyalar düzenlenmektedir. Öğrencilere yaz tatili boyunca okudukları dört kitaptan sınav düzenlenmiş, bu sınavda başarılı olanlara para ödülü; etkinliğe katılanlara "katılım belgesi" ve başarılı olanlara ise "başarı belgesi" verilmiştir (mtegm.meb.gov.tr, 2023).
	İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen "Sıfır Atık" projesi ile çevreye duyarlı davranışları teşvik etmek ve atık

DÜŞÜNDÜRME (THINK)	yönetimini daha iyi bir hale getirmek için vatandaşların ve diğer paydaşların da katıldığı çalıştay ve toplantılar düzenlenmiş, diyaloglar kurulmuştur. Katılımcıların fikirleri alınarak öneriler geliştirilmiştir. Vatandaşların çevre konusunda bilinç düzeyini arttırmak için 2019 yılında “Çevre İstanbul” adıyla e-dergi yayınlanmıştır (ibb.istanbul, 2023).
İTME (SHOVE)	Çevreyi korumak için 30621 sayılı Çevre Kanunu’nda değişiklik yapılarak plastik poşetler ücretli hale getirilmiştir. Bu uygulamanın sürdürülebilir olması için ise çoğu ilde vatandaşlara bez çantalar dağıtılmıştır.
KIMILDATMA (BUDGE)	Sigara paketlerinin tekipleşmesi ve üzerine uyarı yazılarının koyulmasının zorunlu tutulması bir kımıldatma örneğidir (Yılmaz ve Canbazer, 2020: 1838). Devlet sağlığa zararlı bir ürün olan sigaranın kullanımını azaltmayı bireyleri dürterek değil, sigara üreten firmaları kımıldatarak sağlamaya çalışmaktadır. Sigara paketlerinin siyah renkte olması ve üzerine uyarı yazısı yazılarak piyasaya sürme zorunluluğu üreticilerin sigarayı cazip hale getirecek stratejilerinin önünde engel oluşturmakta ve bu sayede sigara tüketiminin azaltılması beklenmektedir.
DÜRTME+ (DÜRTME ARTI/ NUDGE PLUS) (DÜRTME DÜŞÜNDÜRME) ve	Samsun'da İl Halk Sağlığı Müdürlüğü'nde hareketli yaşamı özendirerek obezite ile mücadele etmek amacıyla 4 katlı binadaki merdivenin her basamağının çıkılmasıyla (ortalama 0,3 kalori yakılacağı belirlenerek) ne kadar kalori yakıldığını belirtilen etiketler basamaklara yapııştırılmıştır. Ayrıca asansörlerin yanına uygulamanın da sloganı olan “sağlığınız için merdiveni seçin” yazan tabelalar asılarak çalışanlar şeffaf bir şekilde, bilinçli bir tercihle merdiven kullanmaya yönlendirilmişlerdir (habertürk.com, 2023).

Politika yapımcılar için az çaba ile büyük sonuçlar getiren etkili bir politika aracı arayışında son dönemde ön planda yer alan dürtme, aynı zamanda pek çok eleştiriye de maruz kalmaktadır. Bireyler üzerindeki etkinliğinin uzun süreli olmaması, seçim mimarları olarak politika yapımcıların dürtmeyi manipülasyon amaçlı kullanma riski, tüm toplumsal problemler için uygulanamaması, bireylerin seçmeme özgürlüklerini elinden alması gibi eleştiriler bunlardan bazılarıdır. Tablo 8’de Türkiye’de dürtme aracı ile tasarlanmış politika örneği olarak sunulan otomatik bireysel emeklilik sistemine otomatik katılımın başladığı 2017’den 2021 yılına kadarki süreçte mevcut sözleşmelerin %72,16’sının sona ermesi (Altun ve Aydın, 2022: 278) de eleştirileri destekler niteliktedir. Aynı zamanda Özen’e (2021) göre dürtme aracına yönelik “güven ve şeffaflık algısının artırılması” gerekmektedir. Aksi takdirde finansal okur yazarlık oranlarının düşük olduğu toplumlarda bu uygulamanın manipülatif olarak algılanması ya da etkisinin kısa süreli olması olasıdır. Bu nedenle dürtmenin, düşündürme aracı ile desteklenmesi (dürtme artı = dürtme + düşündürme) hedef kitlenin farkındalığını sağlayacak ve ilgili politikayı daha şeffaf hale getirerek etik çerçeveye oturtacaktır. Aynı zamanda dürtme dışındaki “teşvik, düşündürme, itme, kımıldatma ve dürtme+” gibi araçlara yönelik hem teorik hem de uygulamalı çalışmaların sayıca artması; farklı politika alanlarında sonuç üretme kapasitesi yüksek araçlara ulaşmada, kamu bürokrasisinin değişime direncini yıkmada ve davranışsal kamu politikaları yazınında potansiyel bir dönüşüme katkı sağlamada etkili olacaktır.

Sonuç

Son dönemde politika hedefleri doğrultusunda bireyleri arzu edilen davranışa yönlendirmenin en etkili ve en kolay yolunu bulma çabasında, psikolojinin ve davranışsal iktisadın bulgularına giderek daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bu süreçte; insanların karşılaştığı seçim ortamlarında ufak değişiklikler yaparak bireysel davranış değişikliğini motive etmeye çalışan dürtme, hem kamu

politikaları yazınında hem de politika söyleminde önemli bir ilgi kazanmıştır. Ancak dürtme, davranışsal içgörüler temel alınarak tasarlanacak politikalar için tek araç değildir. Birey davranışına yönlendirmede bir müdahale aracı olan dürtmenin; teoride bireysel özgürlükleri koruduğu, bireylerin ve toplumun refahını iyileştirmeye odaklandığı söylene de, uygulamada tam tersi ile sonuçlanacağını savunan görüşler nedeniyle İngilizce yazında farklı politika araçları sıklıkla tartışılmaktadır. Davranışsal içgörülerin kamu politikalarına yapabileceği potansiyel katkının farkında olan teorisyenler, dürtme dışında politika yapıcılarının başvurabilecekleri davranışsal politika araçlarının neler olabileceğine yönelik entelektüel bir çaba içerisinde. Türkçe yazında ise henüz davranışsal kamu politikaları alanının dürtme gözlüğü ile değerlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada; davranışsal kamu politikaları alanına, irdelenen farklı politika araçları ve bu araçların kullanımına verilen örnekler ile yeni bir perspektif kazandırılmaya çalışılmıştır.

İngilizce alanyazında son dönemde sıkça;

- kımıldatma (*budge*) aracı ile hükümetlerin vatandaşları dürtmek yerine, istenmeyen (zararlı) özel sektör faaliyetlerine yönelik davranışsal ekonominin bulgularını kullanarak bir düzenleme yapabileceği,

- teşvik (*boost*) aracı ile hükümetlerin davranışsal içgörülerini kullanarak vatandaşların kendi seçimlerini yapma ve kendi iradelerini kullanma yetkinliğini geliştirmelerine odaklanabileceği,

- Düşündürme (*think*) aracı ile hükümetlerin kamu politikalarında vatandaş odaklı yaklaşımdan taviz veren dürtmeler yerine bireylerin süreci sahiplenerek daha yavaş düşüncelerini sağlamayı hedefleyebileceği,

- Dürtme+ (dürtme artı/ *nudge plus*) aracı ile hükümetlerin dürtmenin olası olumsuzluklarını düşündürme aracı ile dengeleyebileceği,

- Son olarak da itme (*shove*) aracı ile hükümetlerin davranışsal içgörülerle desteklenen bireylere yönelik düzenleyici müdahaleleri uygulamaya koyabileceği tartışılmaktadır.

Buradan yola çıkarak Türkçe yazında da ilgili politika araçlarına yönelik teorik ve uygulamalı çalışmalara yer verilmesinin ve bu tartışmalara dahil olunmasının davranışsal kamu politikaları alanının kurumsallaşmasına katkı sağlayacağı ve politika yapıcılarının elini güçlendireceği öngörülmektedir. Bu nedenle gelecek çalışmalarda incelenen politika araçlarına yönelik teorik ve uygulamalı çalışmalarla daha derinlemesine bir analize ya da araç setini genişletmeye odaklanılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akın, C. (2020). Kurumsal İktisadın Kavramsal Temelleri. *Kurumsal İktisat*. (Ed. Ç. Aktan). İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Altun, T. ve A. Aydın. (2022). "The Effect of Behavioral Instruments on the Savings in Private Pension Plans: The Case of Turkey". *Business and Economics Research Journal*, 13(2), 271-297.
- Amir, O., D. Ariely, A. Cooke, D. Dunning, N. Gneezy, B. Koszegi, D. Lichtenstein, N. Mazar ve D. Prelec (2005). "Psychology, Behavioral Economics, and Public Policy". *Marketing Letters*, 16(3/4), 443-454.
- Aydın, İ. (2021). Paternalizm Kavramı, Ögeleri ve Türleri. *Paternalizm*. (Ed. Ç. Aktan). İzmir: SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Ayroza, L. F. I., H. Iwamoto ve W. Rodrigues (2018). "The Old and the New Behavioral Economics: Highlights of a Trajectory". *Rev. Text. Econ*, 21(2), 50-72.
- Baloğlu, F. (2000). "Rasyonalite ve Ekonomik Sosyoloji". *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (26), 217-226.

- Banerjee, S. (2021). Rethinking the Orijin of the Bahavioral Policy Cube With Nudge Plus. *Behavioral-Based Interventions for Improving Public Policy*. (Ed. V. Mihaila). USA: IGI Global.
- Banerjee, S. ve P. John (2021). "Nudge Plus: Incorporating Reflection into Behavioral Public Policy". *Behavioral Public Policy*, 1-16.
- Breeze, J. (1998). "Can paternalism be justified in mental health care?". *Journal of Advanced Nursing*, 28(2), 260-265.
- Buchanan, J. ve W. Stubblebine (1962). "Externality". *Economica*, 29(116), 371-384.
- Camerer C., S. Issacharoff, G. Loewenstein, T. O'Donoghue ve M. Rabin (2003). "Regulation For Conservatives: Behavioral Economics and The Case For 'Asymmetric Paternalism'". *University of Pennsylvania Law Review*, 151(3), 1211-1254.
- Camilleri, A. ve R. P. Larrick (2015). Choice Arcitecture. *Emerging Trends in the Social and Behavior Sciences*. (Ed. R. Scott, S. M. Kosslyn ve M. Buchmann). Hoboken, NJ: Wiley.
- Chen, G., K. Kim, J. Nofsinger ve O. Rui (2007). "Trading Performance, Disposition Effect, Overconfidence, Representativeness Bias, and Experience of Emerging Market Investors". *Journal of Behavioral Decision Making*, (20), 425-451.
- Clarke, S. (2002)." A Defination of Paternalism". *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 5(1), 81-91.
- Dubé-Rioux, L. ve J. E. Russo (1988). "An Availability Bias in Professional Judgment". *Journal of Behavioral Decision Making*, (1), 223-237.
- Dworkin, G. (1983). Paternalism. *Paternalism*. (Ed. R. Sartorius). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Dworkin, G. (2020). Paternalism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Ed. E. Zalta). Standford: Stanford University Press.
- Eisner, M., J. Worsham ve E. Rinquist (2000). *Contemporary Regulatory Policy*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Ekonomi Bakanlığı (2018). *Senin kararın mı?*.
https://ticaret.gov.tr/data/5b9623ea13b8761ce82c5e34/senin_kararin_mi.pdf (10.04.2023).
- Gigerenzer, G., K. Fiedler ve H. Olsson (2012). Rethinking Cognitive Biases as Enviromental Consequences. *Ecological Rationality: Intelligence in the World*. (Ed. P. Todd ve G. Gigerenzer). Oxford University Press.
- Glaeser, E. (2005). "Paternalism and Psychology". *Nber Working Paper Series*, Working Paper 11789, 1-23.
- Gowda, M. (1999). "Heuristics, Biases, and the Regulation of Risk". *Policy Sciences*, 32(1), 59-78.
- Halonen, E. (2021), *Nudge, boost, budge and shove - what do they all mean?*
<https://www.squarepeginsight.com/post/nudge-boost-budge-and-shove-what-do-they-all-mean>
(12.05.2023)
- Hauser, O., F. Gino ve M. Norton (2018). "Budging Beliefs, Nudging Behavior". *Mind & Society*, (17), 15-26.
- Hertwig, R. ve T. Gr ne-Yanoff (2017). "Nudging and Boosting: Steering or Empowering Good Decision". *Perspectives on Psychological Science*, 12(6), 973-986.
- John, P. ve G. Stoker (2019). "Rethinking the Role of Experts and Expertise in Behavioural Public Policy". *Policy & Politics*, 47(2), 209-226.
- John, P., S. Cotterill, A. Moseley, L. Richardson, G. Smith ve G. Stoker (2019). *Nudge Nudge, Think Think: Experimenting with Ways to Change Citizen Behaviour*. Manchester: Manchester University Press.
- Jones, B. (1999). "Bounded Rationality". *Annu. Rev. Polit. Sci.*, (2), 297-321.

- Kahneman, D. ve A. Tversky (1979). "Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk". *Econometrica*, 47(2), 263-291.
- Kahneman, D. (2011). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kılıç, E. (2020). Kamu Politikalarında Davranışsal İktisadın Önemi: Dünya ve Türkiye'den Uygulama Örnekleri. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 4(1), 237-262.
- Kuşseven, A. (2022). *Devlette Davranışsal Kamu Politikalarının Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci: Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Lichsenberg, J. (2013). Paternalism, Manipulation, Freedom, and the Good. *The Behavioral Foundations of Public Policy*. (Ed. E. Shafir). New Jersey: Princeton University Press.
- Lieder, F., T.Griffiths, Q. Huys ve N. Goodman (2018). "The anchoring bias reflects rational use of cognitive resources". *Psychonomic Bulletin & Review*, (25), 322-349.
- Lunn, P. (2014). *Regulatory Policy and Behavioural Economics*. OECD Publishing .
- Marnet, O. (2005). "Behavior and Rationality in Corporate Governance". *Journal of Economic Issues*, Vol. XXXIX(3), 613-632.
- McDaid, D. ve S. Merkur (2014). "To Nudge, or Not To Nudge, That Is The Question". *Eurohealth incorporating Euro Observer*, 20(2), 3-6.
- Mellers, B.A., R. Erev, D.M.T. Fessler, C. Hemelrijk, R. Hertwig, K. N. Laland, K. R. Scherer, T.D. Seeley, R. Selten ve P.E. Tetlock (2002). Group Report: Effects of Emotions and Social Processes on Bounded Rationality. *Bounded Rationality: The Adaptive Toolbox*. (Ed.G. Gigerenzer ve R. Selten). Massachusetts: The MIT Press.
- Mihaila, V. (2021). *Behavioral-Based Interventions for Improving Public Policies*, Hershey PA: IGI Global.
- Mojašević, A. S. ve L. Nikolić (2021). "Nudge, Shove, Budge, Sludge and Administrative Burden: Terminological Demarcation and Practical Implications". *Facta Universitatis Law and Politics*, 19(2), 83-96.
- Mullainathan, S. ve R. Thaler (2000). "Behavioral Economics". *NBER Working Paper Series*, (7948), 1-13.
- Nova, F. ve L. Lades (2022). "Nudges and Other Behavioural Public Policy Instruments to Encourage Environmentally Friendly Behaviour". *Public Policy*, 1-22.
- Oliver, A. (2013). "From Nudging to Budging: Using Behavioural Economics to Inform Public Sector Policy". *Journal of Social Policy*, 42(4), 685-700.
- Oliver, A. (2017). "Nudges, shoves and budges: Behavioral economic policy frameworks". *The International Journal of Health Planning and Management*, 33(1), 272-275.
- O'Sullivan, E. ve S. Schofield (2018). "Cognitive Bias in Clinical Medicine". *Journal of the Royal Collage of Physicians of Edinburgh*, 48(3), 225-231.
- Özdemiray, S. M. (2023). "Dürtme Kımıldat: Enerji Etiketlemesi Düzenlemesi". *Akdeniz İİBF Journal*, 23(1), 63-74.
- Özen, E. (2021). "Otomatik Katılım Algısı, Finansal Bilgi ve Finansal Davranışın Bireysel Emeklilik Sistemi Talebine Etkisi". *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 912-927.
- Parchomovsky, G. ve P. Siegelman (2012). "Cities, Property, and Positive Externalities". *William & Mary Law Review*, 54(1), 211-261.
- Pedersen, S., A. Kock, ve J. Nafziger (2014). "Who Wants Paternalism". *Bulletin of Economic Research*, 66(S1), 147-166.

- Sent, E. M. ve M. Klaes (2005). "A Conceptual History of the Emergence of Bounded Rationality". *History of Political Economy*, 37(1), 27-59.
- Simon, H. A. (1947). *Administrative Behavior*. New York: Macmillan
- Simon, H.A. (1955). "A Behavioral Model of Rational Choice". *Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 38-129.
- Simon, H.A. (1957). *Models of Man*. New York: Wiley
- Smith, A. (1759). *The Theory of Moral Sentiments*. London: A. Millar
- Sunstein, C. (2014a). "Nudges vs Shoves". *Harvard Law Review Forum*, 127(6), 210-217.
- Sunstein, C. (2014b). *Why Nudge?: The Politics of Libertarian Paternalism*. Yale University Press.
- Sunstein, C. ve R. Thaler (2003). "Libertarian Paternalism is not a Oxymoron". *The University of Chicago Law Review*, (70), 1159-1202.
- Şahin, M. ve N. S. T l ce (2023). "Sağlık Hizmetlerini İyileştirmede Alternatif Bir Yaklaşım: D rtme". *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(1), 255-278.
- Thaler, R. ve C. Sunstein (2003). "Libertarian paternalism". *The American Review*, 93(2), 175-179.
- Thaler, R. ve C. Sunstein (2008). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. London: Yale University Press.
- Thaler, R. ve C. Sunstein (2022). *Dürtme*. (ev. E. Günsel). İstanbul: Pegasus Yayınları
- Tversky, A. ve D. Kahneman (1973). "Availability: A Heuristic for Judging Frequency and Probability". *Cognitive Psychology*, (5), 207-232.
- Tversky, A. ve D. Kahneman (1974). "Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases". *Science*, 185(4157), 1124-1131.
-  nsal, E. (2007). *İktisata Giriş*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Yılmaz, V. ve C. Canbazer (2020). "Kamu Politikalarına Davranışsal Yaklaşım ve Türkiye'ye Yansımaları". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1827-1854.
- Zeckhauser, R. (1986). "Behavioral Versus Rational Economics: What You See is What You Conquer". *The Journal of Business*, 59(2), 435-449.
- <https://www.csb.gov.tr/yesil-bina-yonetmeliği-yayimlandi-bakanlik-faaliyetleri-1203> (09.04.2023)
- <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2019/3/CEVRE-ISTANBUL-1.pdf> (09.04.2023)
- <https://www.lincolninst.edu/publications/articles/participatory-budgeting-power-politics-porto-alegre> (10.04.2023)
- <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Projeler> (10.04.2023)
- <https://www.thersa.org/blog/2009/05/moving-beyond-think-versus-nudge> (11.04.2023)
- <https://www.titck.gov.tr/haber/sigaraya-karsi-sağlik-bakanliği-ile-tbmm-kampanya-baslatti-27122018173908> (12.04.2023)
- <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/haydi-kizlar-okula-k%C4%B1sa-bro%C5%9F%C3%BCr> (12.04.2023)
- <https://www.fda.gov/food/food-labeling-nutrition/menu-labeling-requirements> (12.04.2023)
- <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/> (12.03.2023)
- <https://citizensassembly.ie/about/> (12.04.2023)

<https://www.haberturk.com/saglik/haber/1368303-merdivenlerin-basamaklarina-harcanan-kalori-yazildi>
(13.04.2023)

<https://mtegm.meb.gov.tr/www/kitap-okuma-etkinliginde-1-olan-ogrencilere-1000-tl5ay200tl-odul/icerik/1968>
(15.04.2023)

<https://www.thensmc.com/resources/showcase/change4life> (16.04.2023)

<https://letsmove.obamawhitehouse.archives.gov/> (18.04.2023)

<https://www.adamsmith.org/blog/nudges-they-shouldnt-cost-an-arm-and-a-leg> (12.05.2023)